



IRODALOM.

Tanulmányok a nemi kérdésről. Irta dr. Gyárfás Elemér. Kolozsvár, 1906. 8°, 36 lap. Ára 40 fillér.

Folyóiratunkban éppen legutóbb (XV : 490. és 493. l.) foglalkozott két értekezés az emberiség egyik legrégebb és mégis legújabb problémájának, a nemi kérdésnek a nevelésre való hatásával. Két teljesen ellentett véleményt olvastunk, amelyek között társadalmunk mai helyzetében a középútra talán úgy lehetne leginkább megfelelően rámutatnunk, hogy leányokra nézve a nő, fiúkra nézve a férfi részéről eredő véleménynek lehet nagyjában igaza. A leány lelke csakugyan olyan illuziókkal telt, fátyolszerű, kényes valami, amelytől a nemi fölvilágosítás végtelen sok ábrándot, egy egész világfölfogást rabol el, éppen azt, amit a nevelésnek a fiú lelkéből el is kell vennie, ha azt ferdeségektől meg akarja védeni. Ez a két serdülő nem közötti különbség társadalmunknak egyik jellemző vonása; kialakulása óta az. A modern folk-lore csakúgy kénytelen vele foglalkozni, mint a szociológia és a pædagogia. Korunknak többé-kevésbé forradalmi szelleme azonban itt is fölvetett egy kérdést: ha a különbség megvan, miben áll az, miért van meg és meg kell-e lennie? Ezzel a kérdéssel és egy elsősorban pædagogiai érdekű kérdéssel, a kœdukációéval is kapcsolatban fõlszínre került a két nem viszonya. Nem egyesekről, korunk gyermekeinek neveléséről, hanem az egész emberiségről: arról van szó, hogy lehet-e az egész emberiség fölfogását a férfi és nő viszonyáról nevelés útján, nem megváltoztatni, csak idomítani. Már azok, akik az egész emberiséget akarták és tudták nevelni: Buddha, Mózes, Jézus foglalkoztak e kérdéssel és részben az ő intézkedéseiből, részben természettudományi alapon indul meg a modern irodalom is, mikor a nemi kérdést fölveti. Három problémáról és egy megoldásról elmélkedik Gyárfás füzete. A három probléma — Tolsztoje, Veráé és Forelé — nagy port vert fel. Az állítólagos megoldás — Madách nagy művére gondol Gyárfás, — e tekintetben meglehetősen hatás nélkül hangzott el.

A Kreutzer-szonáta kezdi meg ezeknek sorát, mikor végtelen

idealizmussal a teljes önmegtagadás szükségességét hirdette és ezt az érzékiség nélküli szeretetet mondta az emberiség erkölcsi ideáljának. A jelenlegi helyzetet és a nő érzésvilágát sötét pesszimizmussal festette. Jól emlékezünk (kis-gimnazista korunkban, mikor e mai forrongásnak még nyoma sem volt), Mikszáth Almanachjának egy novellája már rámutatott e pesszimista nézet veszedelmes következményeire. Gyárfás pedig helyesen utal ennek Buddha, Hartmann és Schopenhauer tanításával való rokonságára; a szüzesség a cél: «— de hogyan maradjon fönn az emberiség? — «És miért kell az emberiségnek fönnmaradnia?» — «Mert különben mi magunk sem élnénk.» — «És miért kell nekünk élnünk?» Ezzel a negációval vetette Tolsztoj fölszínre az érzékiség kérdését. Gyárfásnak azonban igaza van: Tolsztoj erkölcsi ideálja csak egy eszmény, amely elérhetetlen magasban ragyog, de amelynek mindig előttünk kell ragyognia.

Közelebbi realisabb ideált, (ha szabad így neveznünk), de a fejlődő ifjában nagyobb pesszimizmust kelt az a könyv, amelyet több mint egy lustrum előtt Vera álnévvel egy fiatal leány írt, s amelynek eszméit veraizmusnak szoktuk nevezni. Megjelenésekor, gimnazista-éveink végén, hozzá nem értően, de érdeklődéssel sokat tárgyaltuk egymás között e könyv jogos elvét: hogy a leány megkövetelheti, hogy tolsztoji illúzióinak szétfoszlatója maga is ne egy világtól undorodó, kiélt lelket és egy prostituáltakra elpazarolt ifjúság után esetleg beteg testet, hanem ugyanolyan illúziókat hozzon a házasesetbe. Vera eszméje, a jogérvet követelése, nem új. Gyárfás nem említi, de utalunk rá, hogy Björnson egyik drámája, *A keztyű* ugyanezt tárgyalja. Ez az eszme, nézetünk szerint nem elérhetetlen ideál, csak a mi társadalmi viszonyaink között, a mi részben degenerált szervezetünkkel megoldhatatlan feladat. Emlékezzünk vissza Tolsztojnak Gyárfástól is hangoztatott adatára, hogy egész táplálkozásunk az érzéki vágyaknak megfelelő. Az érzéki vágy meg örökölt tulajdonság. Szerény véleményünk szerint éppen a nemzedékről-nemzedékre való fokozatos haladás útján érhetnők el, hogy negyed-ötödízigen való utódaink már, a korán (22—24 éves korukban) való házasodhatás életfeltételei mellett tisztaságukat ez időpontig megőrizhetnék. Ez volna épen *neveléssel* elérhető. Sajnos, hogy e téren neveléstudományunknak ma nagyon meg kell elégednie, ha azt a célt eléri, hogy egy emberöltőre való tervekhez oktasson és neveljen. És ezzel elértünk a mai helyzet egyenletéhez. Kiszámítandó, hogy az adott körülmények között mi a mai, évszázadok óta föllállított, de ki nem dolgozott egyenlet megoldása. Ezt az x -et keresi Forel Ágost könyve. Az egyenlet adott mennyiségeinek tekinti az emberi szervezet természeti állapotát, a nemi érintkezés múltját és a társadalom kialakulásával való összefüggését, koefficien-

seknek a társadalom gazdasági helyzetét és e kérdésben az állam jogát. Kiszámítandó ismeretlen az ezen adatokból kialakulható új rend. Szerinte bizonyos fokig lehetséges az önmegtartóztatás; a Vera problémáját elfogadja annak, de rögtön megoldandónak tartja: a prostitúció eltörlésével, a házasodásnak antikoncepcionális szerek alkalmazása által gazdasági úton is lehetségessé tételével, s így a nemzésnek addig való elhalasztásával, míg az emberpár helyzete megengedi gyermekek fölnevelését, és végül a lelencházak fejlesztésével, olyként, hogy az anyának joga legyen megfelelő díjazás mellett a saját gyermekét dajkaságba venni. Gyárfás megint helyesen mondja, hogy e szerint a probléma megoldása a drogéria kezében van és nem az egyén vagy az emberiség nevelésében. De nem mutat rá arra, hogy Forel mint természettudós nem tudja, hogy természetellenes eszközök az egész emberiség fejlődésére való kihatással, ha általánosíthatók is, sohasem alkalmazhatók örök eredményűl; mint orvos nem számol azzal, hogy a nemzés bizonyos egyénenkint különböző években egészségesebb gyermeket hoz létre, és mint ember nem gondol vele, hogy bármi kevés illúziónk van is az életről, de ehhez a kicsihez egész, esetleg öntudatlan akaratérőnkkel ragaszkodunk, az ő elmélete pedig ezt is szétfejt. Mert vajjon mit nevez Forel szerelemnek, ha a szerelemben is efféle dezilluzórius gondolatokkal kell foglalkoznunk, noha még Schopenhauer is azt mondja, hogy a szerelem a természetnek az a családja, amellyel az embereket egészséges nemzedékek létrehozására kényszeríti, szóval a szerelem a természet szempontjából is szükséges illúzió. A megoldást Gyárfás Madáchnál keresi. E szerint a társadalom alapja a család és a tulajdon. Tehát Tolsztojnak nincsen igaza, hogy a szüzesség a cél; családot alapítani minden embernek kötelessége. Forelnek nincs igaza: mert tulajdon nélkül nem szabad családot alapítani. Verának Gyárfás is minden tekintetben igazat ad. A mi igénytelen nézetünk szerint Madách megadja a megoldás két főtényezőjét, de a megoldást nem. A kérdés föl van vetve, de még nem dönthető el. Tisztázni igyekeztek azt Tolsztoj, Vera (illetőleg Björnson) és Forel is. Utóbbi a mult történetének tanulságait vonta le helyesen, Tolsztoj a jövőre egy elérhetetlen eszményt jelölt ki; a jelent sötéten látta. Ennek jogos követelményeivel a Björnson, illetőleg a Vera fölfogása számolt csak reálisan. Björnson föladata a kérdést; Vera részletezte és kidolgozta azt. Eredménye még nem reális. Hogy azzá legyen, ez a nevelés föladata, amelynek kezében a kialakuló ember, társadalom és emberiség van. Ebben az átalakításban a leány lelkiileg jórészt, testileg egészen indifferens. A leány illúzióit tehát — igaza van az egyik értekezésnek — nem szabad bántani. A fiúnak, több nemzedék fiainak, a társadalom aktív tényezőinek átalakításáról van

szó. Itt figyelembe kell vennie a nevelésnek, hogy — amit az első értekezés nő-írója nem tudhat — sokkal nagyobb csalódás az, amit a fiúnak még többé-kevésbé érzékeny lelke a mai viszonyok között átél, mint az, amely a lassú, rendszeres fölvilágosítás következménye lehet. Más jó következményeire utalt a másik értekezés. A fődolog, hogy itt az egész emberiség életfölgásának lassú idomításáról, nem egy nemzedékről van szó és ez, ismételjük, csak a nevelésnek lehet föladata.

G—s.

*

L'Enseignement pacifiste à l'école primaire par *I. Guichard* et *I. Voinchet* (Reims, imprimerie populaire, 1906, 88 lap).

Még néhány év előtt a jó nevelés követelte divat volt a béke-mozgalmat fölényesen lesajnálni s annak legjobb esetben is csak elméleti, avagy ideális értéket tulajdonítani. Amde mióta, s főleg az interparlamentáris konferencia intézménye révén, államférfiak, sőt államfők is komoly figyelmükre méltatják, a «szélesebb körök» is kezdenek iránta érdeklődni.

A címűl írt kis könyv a kérdésnek pædagogiai oldalát világítja meg talpraesetten. Mert jegyezzük meg, hogy külföldön régóta felismerték ennek a mozgalomnak nevelésügyi jelentőségét, melynek ott tekintélyes irodalma is van. Sève (1893), Zollinger (1894) és Triebelnek a Mayer-Markan-féle pædagogiai értekezések gyűjteményében megjelent kísérletei még tapogatódtak, holott a most megjelent francia művecske egész beosztásán meglátszik, hogy a szerzők tisztában voltak azzal, hogy mit akarnak s dicséretükre legyen mondva, hogy törekvésüket siker koronázta; olyannyira, hogy még a béke-mozgalomnak ellenségei is kénytelenek lesznek vele komolyan foglalkozni. Mert nem kevesebbről van itt szó, mint egy első, de tudatos rendszerről, mely arra tanít, hogy hogyan lehet már az elemi iskolában az ifjúságot módszeresen a békére nevelni, velük az erre vonatkozó ismereteket célszerű alakban közölni s ennek révén ézelemvilágukra hatni. Mintegy csíráját látjuk itt, ha nem is egy új tantárgynak, a béketanításnak, de legalább egy oly gondolatkörnek, mely egy nem távol jövőben minden kulturnemzet iskolai nevelésének szerves részét fogja tenni s a különböző tantárgyak keretébe, mint felette nevelő rész, szépen és kényelmesen beilleszthető lesz.

A szerzők a tananyagot a következő öt kategóriába osztják: 1. Gondolatok, közmondások és aforizmák (16—25. lap), melyek írásmintácul, nyelvtani vagy értelmi elemzésre, avagy fogalmazási tételékül szolgálhatnak. 2. Prózai és költői szemelvények olvasásra, helyesírásra, vagy megbeszélésre (26—49. lap). 3. Számvetés (51—57. lap): a hábo-